

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 7 grudnia 2023 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Polityka społeczna – Równość traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy – Dyrektywa 2000/78/WE – Artykuł 2 ust. 5 – Zakaz dyskryminacji ze względu na wiek – Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych – Artykuł 19 – Niezależne życie i włączenie w społeczeństwo – Karta praw podstawowych Unii Europejskiej – Artykuł 26 – Integracja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnością – Usługi asystencji osobistej dla osób z niepełnosprawnością – Oferta pracy zawierająca wskazanie dolnej i górnej granicy wieku poszukiwanego kandydata – Uwzględnienie życzeń i interesów osoby z niepełnosprawnością – Względy uzasadniające

W sprawie C-518/22

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Bundesarbeitsgericht (federalny sąd pracy, Niemcy) postanowieniem z dnia 24 lutego 2022 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 3 sierpnia 2022 r., w postępowaniu:

J.M.P.

przeciwko

AP Assistenzprofis GmbH,

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: A. Prechal, prezes izby, F. Biltgen, N. Wahl, J. Passer i M.L. Arastey Sahún (sprawozdawczynie), sędziowie,

rzecznik generalny: J. Richard de la Tour,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu J.M.P. – T. Nick, Rechtsanwalt,
- w imieniu AP Assistenzprofis GmbH – O. Viehweg, Rechtsanwalt,

* Język postępowania: niemiecki.

- w imieniu rządu greckiego – V. Baroutas i M. Tassopoulou, w charakterze pełnomocników,
 - w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna, w charakterze pełnomocnika,
 - w imieniu rządu portugalskiego – P. Barros da Costa i A. Pimenta, w charakterze pełnomocników,
 - w imieniu Komisji Europejskiej – D. Martin i E. Schmidt, w charakterze pełnomocników,
- po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 13 lipca 2023 r.,
wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 2 ust. 5, art. 4 ust. 1, art. 6 ust. 1 i art. 7 dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.U. 2000, L 303, s. 16) w świetle Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”) oraz Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych, zatwierdzonej w imieniu Unii Europejskiej decyzją Rady 2010/48/WE z dnia 26 listopada 2009 r. (Dz.U. 2010, L 23, s. 35; zwanej dalej „konwencją ONZ”).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy J.M.P. a AP Assistenzprofis GmbH, podmiotem świadczącym usługi asystencji i doradztwa dla osób z niepełnosprawnością, w przedmiocie wypłaty odszkodowania dochodzonego przez J.M.P. z powodu dyskryminacji ze względu na wiek w trakcie procesu rekrutacji.

Ramy prawne

Prawo międzynarodowe

- 3 Zgodnie z preambułą konwencji ONZ:

„Państwa Strony niniejszej konwencji,

[...]

- c) *potwierdzając* powszechność, niepodzielność, współzależność i powiązanie ze sobą wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz potrzebę zagwarantowania osobom niepełnosprawnym pełnego z nich korzystania, bez dyskryminacji,

[...]

- h) *uznając* także, że dyskryminacja kogokolwiek ze względu na niepełnosprawność jest pogwałceniem przyrodzonej godności i wartości osoby ludzkiej,

[...]

j) *uznając* potrzebę popierania i ochrony praw człowieka wszystkich osób niepełnosprawnych, w tym osób wymagających bardziej intensywnego wsparcia,

[...]

n) *uznając* znaczenie dla osób niepełnosprawnych ich samodzielności i niezależności, w tym wolności dokonywania wyborów,

[...]”.

4 Artykuł 1 tej konwencji, zatytułowany „Cel”, stanowi:

„Celem niniejszej konwencji jest popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności.

[...]”.

5 Artykuł 3 tej konwencji, zatytułowany „Zasady ogólne”, stanowi:

„Niniejsza konwencja opiera się na następujących zasadach:

a) poszanowanie przyrodzonej godności, autonomii osoby, w tym swobody dokonywania wyborów, a także poszanowanie niezależności osoby;

b) niedyskryminacja;

c) pełny i skuteczny udział i włączenie w społeczeństwo;

d) poszanowanie odmienności i akceptacja osób niepełnosprawnych, będących częścią ludzkiej różnorodności i całej ludzkości;

[...]”.

6 Artykuł 5 wspomnianej konwencji, zatytułowany „Równość i niedyskryminacja”, ma następujące brzmienie:

„1. Państwa Strony uznają, że wszyscy ludzie są równi wobec prawa i są uprawnieni, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, do jednakowej ochrony prawnej i jednakowych korzyści wynikających z prawa.

[...]

4. Za dyskryminację w rozumieniu niniejszej konwencji nie będą uważane szczególne środki, które są niezbędne celem przyspieszenia osiągnięcia lub zagwarantowania faktycznej równości osób niepełnosprawnych”.

7 Artykuł 12 konwencji ONZ, zatytułowany „Równość wobec prawa”, w ust. 2 przewiduje:

„Państwa Strony uznają, że osoby niepełnosprawne mają zdolność prawną, na zasadzie równości z innymi osobami, we wszystkich aspektach życia”.

8 Zgodnie z art. 19 tej konwencji, zatytułowanym „Niezależne życie i włączenie w społeczeństwo”:

„Państwa Strony niniejszej konwencji uznają równe prawo wszystkich osób niepełnosprawnych do życia w społeczeństwie, wraz z prawem dokonywania wyborów, na równi z innymi osobami, oraz podejmują skuteczne i odpowiednie środki w celu ułatwienia pełnego korzystania przez osoby niepełnosprawne z tego prawa oraz ich pełnego włączenia i udziału w społeczeństwie, w tym poprzez zapewnienie, że:

- a) osoby niepełnosprawne będą miały możliwość wyboru miejsca zamieszkania i podjęcia decyzji co do tego, gdzie i z kim będą mieszkać, na zasadzie równości z innymi osobami, a także że nie będą zobowiązane do mieszkania w szczególnych warunkach;
- b) osoby niepełnosprawne będą miały dostęp do szerokiego zakresu usług wspierających świadczonych w domu lub w placówkach zapewniających zakwaterowanie oraz do innych usług wspierających, świadczonych w społeczności lokalnej, w tym do pomocy osobistej niezbędnej do życia i włączenia w społeczność oraz zapobiegającej izolacji lub segregacji społecznej;
- c) świadczone w społeczności lokalnej usługi i urządzenia dla ogółu ludności będą dostępne dla osób niepełnosprawnych, na zasadzie równości z innymi osobami, oraz będą odpowiadać im potrzebom”.

Prawo Unii

9 Zgodnie z motywami 23 i 25 dyrektywy 2000/78:

„(23) W bardzo niewielu okolicznościach różnice w traktowaniu mogą być uzasadnione, w przypadku gdy charakterystyka związana z religią lub przekonaniami, niepełnosprawnością, wiekiem bądź orientacją seksualną jest istotnym i determinującym wymogiem zawodowym, pod warunkiem że cel jest zgodny z prawem, a wymóg zachowuje proporcje. O takich okolicznościach należy powiadamiać w informacjach dostarczanych przez państwa członkowskie Komisji [Europejskiej].

[...]

(25) Zakaz dyskryminacji ze względu na wiek jest podstawowym elementem na drodze do osiągnięcia celów określonych w wytycznych dotyczących zatrudnienia i popierania zróżnicowania zatrudnienia. Jednakże w niektórych okolicznościach różnice w traktowaniu ze względu na wiek mogą być uzasadnione i wymagają wprowadzenia szczególnych przepisów, które mogą się różnić w zależności od sytuacji państw członkowskich. Należy więc odróżnić odmienne traktowanie, które jest uzasadnione, w szczególności wynikającymi z prawa celami polityki zatrudnienia, rynku pracy i kształcenia zawodowego, od dyskryminacji, która musi być zakazana”.

10 Artykuł 1 tej dyrektywy, zatytułowany „Cel”, stanowi:

„Celem niniejszej dyrektywy jest wyznaczenie ogólnych ram dla walki z dyskryminacją ze względu na religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną w odniesieniu do zatrudnienia i pracy, w celu realizacji w państwach członkowskich zasady równego traktowania”.

11 Artykuł 2 omawianej dyrektywy brzmi następująco:

„1. Do celów niniejszej dyrektywy »zasada równego traktowania« oznacza brak jakichkolwiek form bezpośredniej lub pośredniej dyskryminacji z przyczyn określonych w art. 1.

2. Do celów ust. 1:

a) dyskryminacja bezpośrednia występuje w przypadku, gdy osobę traktuje się mniej przychylnie niż traktuje się, traktowano lub traktowano by inną osobę w porównywalnej sytuacji, z jakiegokolwiek przyczyny wymienionej w art. 1;

[...].

5. Niniejsza dyrektywa nie narusza środków przewidzianych przepisami krajowymi, które w społeczeństwie demokratycznym są niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, utrzymania porządku i zapobiegania działaniom podlegającym sankcjom karnym, ochrony zdrowia i ochrony praw i wolności innych osób”.

12 Artykuł 3 tej samej dyrektywy, zatytułowany „Zakres”, stanowi w ust. 1 lit. a):

„W granicach kompetencji Wspólnoty niniejszą dyrektywę stosuje się do wszystkich osób, zarówno sektora publicznego, jak i prywatnego, włącznie z instytucjami publicznymi, w odniesieniu do:

a) warunków dostępu do zatrudnienia lub pracy na własny rachunek, w tym również kryteriów selekcji i warunków rekrutacji, niezależnie od dziedziny działalności i na wszystkich szczeblach hierarchii zawodowej, również w odniesieniu do awansu zawodowego”.

13 Artykuł 4 dyrektywy 2000/78, zatytułowany „Wymagania zawodowe”, przewiduje w ust. 1:

„Niezależnie od przepisów art. 2 ust. 1 i 2, państwa członkowskie mogą uznać, że odmienne traktowanie ze względu [na] cechy związane z jedną z przyczyn wymienionych w art. 1 nie stanowi dyskryminacji, w przypadku gdy ze względu na rodzaj działalności zawodowej lub warunki jej wykonywania dane cechy są istotnym i determinującym wymogiem zawodowym, pod warunkiem że cel jest zgodny z prawem, a wymóg jest proporcjonalny”.

14 Artykuł 6 tej dyrektywy, zatytułowany „Uzasadnienie odmiennego traktowania ze względu na wiek”, stanowi:

„1. Niezależnie od przepisów art. 2 ust. 2 państwa członkowskie mogą uznać, że odmienne traktowanie ze względu na wiek nie stanowi dyskryminacji, jeżeli w ramach prawa krajowego zostanie to obiektywnie i racjonalnie uzasadnione zgodnym z przepisami celem, w szczególności celami polityki zatrudnienia, rynku pracy i kształcenia zawodowego, i jeżeli środki mające służyć realizacji tego celu są właściwe i konieczne.

Takie odmienne traktowanie może polegać między innymi na:

- a) wprowadzeniu specjalnych warunków dostępu do zatrudnienia i kształcenia zawodowego, zatrudnienia i pracy, włącznie z warunkami zwalniania i wynagradzania, dla ludzi młodych, pracowników starszych i osób mających na utrzymaniu inne osoby, w celu wspierania ich integracji zawodowej lub zapewnienia im ochrony;
- b) określeniu warunków dolnej granicy wieku, doświadczenia zawodowego lub stażu pracy wymagan[ych] do zatrudnienia lub niektórych korzyści związanych z zatrudnieniem;
- c) określeniu górnej granicy wieku przy rekrutacji, z uwzględnieniem wykształcenia wymaganego na danym stanowisku lub potrzeby racjonalnego okresu zatrudnienia przed przejściem na emeryturę.

[...]”.

- 15 Artykuł 7 omawianej dyrektywy, zatytułowany „Działanie pozytywne”, przewiduje:

„1. W celu zapewnienia całkowitej równości w życiu zawodowym zasada równości traktowania nie stanowi przeszkody dla utrzymywania lub przyjmowania przez państwo członkowskie szczególnych środków mających zapobiegać lub wyrównywać niedogodności, u podstaw których leży jedna z przyczyn określonych w art. 1.

2. W odniesieniu do osób niepełnosprawnych zasada równego traktowania nie stanowi przeszkody dla prawa państw członkowskich do utrzymywania lub przyjmowania przepisów dotyczących ochrony zdrowia i bezpieczeństwa w miejscu pracy ani środków mających na celu stworzenie lub utrzymanie przepisów bądź ułatwień w celu ochrony lub wspierania integracji w środowisku pracy”.

Prawo niemieckie

GG

- 16 Artykuł 1 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (ustawy zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec) z dnia 23 maja 1949 r. (BGBl. 1949 I, s. 1) w brzmieniu mającym zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym (zwanej dalej „GG”) stanowi:

„1. Godność człowieka jest nienaruszalna. Jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem wszelkich władz państwowych.

2. Naród niemiecki uznaje zatem nienaruszalne i niezbywalne prawa człowieka za podstawę każdej społeczności ludzkiej, pokoju i sprawiedliwości na świecie.

[...]”.

- 17 Artykuł 2 ust. 1 GG przewiduje:

„Każdy ma prawo do swobodnego rozwoju swojej osobowości, o ile nie narusza praw innych osób i nie wykracza przeciwko porządkowi konstytucyjnemu lub nakazom moralnym”.

AGG

- 18 Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (ogólna ustawa o równym traktowaniu) z dnia 14 sierpnia 2006 r. (BGBl. 2006 I, s. 1897; zwana dalej „AGG”) ma na celu transpozycję dyrektywy 2000/78 do prawa niemieckiego.
- 19 Zgodnie z § 1 AGG:
„Niniejsza ustawa ma na celu uniemożliwienie lub wyeliminowanie nierównego traktowania ze względu na rasę lub pochodzenie etniczne, płeć, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek lub tożsamość seksualną”.
- 20 Paragraf 3 ust. 1 AGG przewiduje:
„Dyskryminacja bezpośrednia ma miejsce, gdy z jednego z powodów wymienionych w § 1 daną osobę traktuje się mniej przychylnie niż traktuje się, traktowano lub traktowano by inną osobę w porównywalnej sytuacji [...]”.
- 21 Paragraf 5 AGG stanowi:
„Niezależnie od powodów wymienionych w §§ 8–10 [...] odmienne traktowanie jest dopuszczalne również wtedy, gdy odpowiednie i współmierne środki mają na celu zapobieżenie nierównościami istniejącym z jednego z powodów wymienionych w § 1 lub ich zniwelowanie”.
- 22 Paragraf 7 ust. 1 AGG ma następujące brzmienie:
„Pracowników najemnych nie można dyskryminować z powodów określonych w § 1 [...]”.
- 23 Paragraf 8 ust. 1 AGG przewiduje:
„Dopuszcza się odmienne traktowanie z jednego z powodów określonych w § 1, jeżeli z uwagi na charakter wykonywanej pracy lub warunki jej wykonywania powód ten jest istotnym i determinującym wymogiem zawodowym, o ile cel jest zgodny z prawem, a wymóg jest proporcjonalny”.
- 24 Zgodnie z § 10 AGG:
„Niezależnie od przepisów § 8 odmienne traktowanie ze względu na wiek jest dopuszczalne również wtedy, gdy jest ono obiektywnie oraz racjonalnie usprawiedliwione uzasadnionym celem. Środki mające służyć osiągnięciu tego celu powinny być współmierne i niezbędne. Takie odmienne traktowanie może obejmować w szczególności:
1. ustalenie specjalnych warunków dostępu do zatrudnienia i kształcenia zawodowego oraz warunków zatrudnienia i pracy, w tym warunków wynagradzania i rozwiązywania stosunku pracy, dla młodszych i starszych pracowników oraz pracowników, którzy mają na utrzymaniu inną osobę, w celu zwiększenia możliwości ich integracji zawodowej lub zapewnienia im ochrony,
 2. ustalenie minimalnych wymagań dotyczących wieku, doświadczenia zawodowego lub stażu pracy wymaganych do dostępu do zatrudnienia lub do niektórych związanych z nim korzyści,

3. ustalenie górnej granicy wieku zatrudnienia ze względu na specyficzne wykształcenie wymagane na danym stanowisku pracy lub na konieczność odpowiedniego okresu zatrudnienia przed przejściem na emeryturę,

[...]”.

25 Paragraf 15 AGG stanowi:

„1. W razie naruszenia zakazu dyskryminacji pracodawca jest zobowiązany do naprawienia powstałej w ten sposób szkody [...].

2. Za szkodę inną niż szkoda majątkowa pracownik może żądać stosownego odszkodowania pieniężnego [...].”.

SGB

26 Paragraf 33 Sozialgesetzbuch, Erstes Buch (I) (kodeksu socjalnego, księga I) z dnia 11 grudnia 1975 r. (BGBl. 1975 I, s. 3015; zwanego dalej „SGB I”) stanowi:

„Jeżeli istota praw lub obowiązków nie jest szczegółowo określona co do charakteru lub zakresu, na etapie ich opracowania należy brać pod uwagę osobistą sytuację uprawnionego lub zobowiązanego, jego potrzeby i zdolność płatniczą, a także warunki lokalne, o ile nie sprzeciwiają się temu przepisy prawa. W tym względzie należy uszanować życzenia uprawnionego lub zobowiązanego w zakresie, w jakim są one racjonalne”.

27 Paragraf 8 ust. 1 Sozialgesetzbuch, Neuntes Buch (IX) (kodeksu socjalnego, księga IX) z dnia 23 grudnia 2016 r. (BGBl. 2016 I, s. 3234; zwanego dalej „SGB IX”) stanowi:

„Przy podejmowaniu decyzji dotyczącej świadczeń oraz przy wykonywaniu świadczeń mających na celu zachęcenie do uczestnictwa [w życiu społecznym] należy spełnić uzasadnione życzenia osób korzystających z tych świadczeń. W tym względzie bierze się również pod uwagę sytuację osobistą, wiek, płeć, sytuację rodzinną oraz potrzeby religijne i światopoglądowe osób korzystających ze świadczeń; § 33 [SGB I] stosuje się w pozostałym zakresie [...].”.

28 Paragraf 78 ust. 1 SGB IX przewiduje:

„Świadczenia z zakresu asystencji są zapewniane po to, aby umożliwić samodzielne i niezależne kierowanie codziennym życiem, w tym organizowanie swojego dnia. Obejmują one w szczególności świadczenia związane z ogólnymi czynnościami życia codziennego, takie jak prowadzenie gospodarstwa domowego, organizacja relacji społecznych, planowanie życia osobistego, angażowanie w życie społeczne i kulturalne, organizacja zajęć rekreacyjnych, w tym aktywności sportowej, a także zapewnienie skuteczności usług medycznych i usług zaleconych przez lekarza. Świadczenia te wiążą się z komunikacją z osobami działającymi w tych obszarach”.

Postępowanie główne i pytanie prejudycjalne

29 AP Assistenzprofis, pozwana w postępowaniu głównym, jest spółką oferującą osobom z niepełnosprawnością usługi w zakresie asystencji i doradztwa mające na celu umożliwienie tym osobom samodzielnego i niezależnego kierowania ich codziennym życiem, zgodnie z § 78 ust. 1 SGB IX.

- 30 W lipcu 2018 r. spółka ta opublikowała ofertę pracy, w której wskazano, że 28-letnia studentka A. poszukuje osobistych asystentów płci żeńskiej do pomocy we wszystkich dziedzinach życia codziennego, „najlepiej w wieku pomiędzy 18. a 30. rokiem życia”.
- 31 J.M.P., powódka w postępowaniu głównym, urodzona w 1968 r., ubiegała się o to stanowisko pracy i otrzymała od AP Assistenzprofis odpowiedź odmowną.
- 32 Po skorzystaniu z przysługujących jej praw na drodze pozasądowej J.M.P. wniosła przeciwko AP Assistenzprofis powództwo do Arbeitsgericht Köln (sądu pracy w Kolonii, Niemcy) w celu uzyskania odszkodowania za szkodę wynikającą z dyskryminacji ze względu na wiek na podstawie § 15 ust. 2 AGG.
- 33 W ramach tego powództwa J.M.P. podniosła, po pierwsze, że ponieważ oferta pracy była wyraźnie skierowana do osób w wieku „pomiędzy 18. a 30. rokiem życia”, można było domniemywać, iż nie została ona wybrana w procesie rekrutacji wyłącznie ze względu na wiek, którego to domniemania AP Assistenzprofis nie obaliła. Po drugie, wynikające z powyższego odmienne traktowanie ze względu na wiek nie jest według J.M.P. ani uzasadnione charakterem usług asystencji osobistej, ani dozwolone na podstawie § 8 ust. 1 lub § 10 AGG, jako że między innymi określony wiek nie ma znaczenia dla relacji zaufania w ramach takiej asystencji osobistej.
- 34 AP Assistenzprofis wniosła o oddalenie wspomnianego powództwa, podnosząc, że ewentualne odmienne traktowanie ze względu na wiek było uzasadnione na podstawie § 8 ust. 1 lub § 10 AGG. Czynności wykonywane w ramach asystencji osobistej polegają jej zdaniem na bardzo osobistym codziennym wsparciu, przy stałej zależności osoby, której tego wsparcia się udziela. Tym samym wymóg dotyczący określonego wieku pozwala odpowiedzieć na ściśle osobiste potrzeby A., będące potrzebami studentki uniwersytetu odnoszącymi się do jej życia społecznego.
- 35 Zdaniem pozwanej w postępowaniu głównym należy brać pod uwagę, na podstawie § 8 ust. 1 SGB IX, uzasadnione życzenia i subiektywne potrzeby każdej osoby korzystającej z usługi asystencji osobistej. W tym kontekście uzasadnione życzenie, aby osoba świadcząca tę usługę była w określonym wieku, powinno być uznane za „istotny i determinujący wymóg zawodowy” w rozumieniu § 8 ust. 1 AGG, co pozwoliłoby osiągnąć wyznaczony w § 78 ust. 1 SGB IX cel świadczenia usług asystencji przy jednoczesnej ochronie dóbr osobistych w rozumieniu § 2 ust. 1 w związku z § 1 GG. AP Assistenzprofis uważa, że wspomniany wymóg jest proporcjonalny. Ponadto jej zdaniem odmienne traktowanie ze względu na wiek jest dopuszczalne na podstawie § 10 AGG, ponieważ jest ono obiektywne i racjonalne, a także umotywowane uzasadnionym celem, a środki mające służyć osiągnięciu wspomnianego w § 78 SGB IX celu usługi asystencji osobistej są współmierne i niezbędne.
- 36 Ponieważ Arbeitsgericht Köln (sąd pracy w Kolonii) uwzględnił powództwo J.M.P., a Landesarbeitsgericht Köln (sąd pracy wyższej instancji w Kolonii, Niemcy) uwzględnił apelację AP Assistenzprofis, J.M.P. wniosła skargę rewizyjną od tego wyroku do sądu odsyłającego, a mianowicie do Bundesarbeitsgericht (federalnego sądu pracy, Niemcy).
- 37 Na wstępie sąd ten stwierdza, po pierwsze, że sytuacja taka jak rozpatrywana w postępowaniu głównym jest objęta zakresem stosowania dyrektywy 2000/78, ponieważ dotyczy ona kryteriów selekcji odnoszących się do dostępu do zatrudnienia w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy. Po drugie, uważa on, że powódka w postępowaniu głównym stała się w następstwie odmownej odpowiedzi pozwanej w postępowaniu głównym ofiarą bezpośredniej dyskryminacji ze względu na wiek w rozumieniu art. 2 ust. 2 lit. a) tej dyrektywy.

- 38 Sąd ten pragnie uściślić, że w sytuacji takiej jak ta będąca przedmiotem postępowania głównego, dotyczącej szczególnego przypadku asystencji osobistej, w którym zarówno powódka w postępowaniu głównym, jak i osoba z niepełnosprawnością kwalifikują się do ochrony przed dyskryminacją, niniejsze odesłanie prejudycjalne ma na celu wyjaśnienie, w jakim stopniu można pogodzić prawo powódki w postępowaniu głównym do skutecznej ochrony przed dyskryminacją ze względu na wiek oraz prawo osoby z niepełnosprawnością do skutecznej ochrony przed dyskryminacją ze względu na niepełnosprawność w świetle dyrektywy 2000/78, która zdaniem sądu konkretyzuje, w zakresie zatrudnienia i pracy, ogólną zasadę niedyskryminacji zapisaną w art. 21 karty.
- 39 W tym względzie sąd odsyłający wyjaśnia, po pierwsze, że asystencja osobista opiera się, zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem krajowym, a mianowicie z § 8 SGB IX w związku z § 33 SGB I, na zasadzie samostanowienia i służy tym samym umożliwieniu osobom z niepełnosprawnością organizowania sobie codziennego życia w sposób możliwie jak najbardziej samodzielny i niezależny, ze szczególnym uwzględnieniem uzasadnionych życzeń osób korzystających z usługi asystencji. Zgodnie z § 78 ust. 1 SGB IX wspomniane usługi obejmują w szczególności świadczenia związane z ogólnymi czynnościami życia codziennego, takimi jak prowadzenie gospodarstwa domowego, organizacja relacji społecznych, planowanie życia osobistego oraz angażowanie się w życie społeczne i kulturalne.
- 40 Po drugie, sąd ten podnosi, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału dyrektywa 2000/78 jest wymieniona wśród aktów Unii związanych z kwestiami regulowanymi przez konwencję ONZ, można się zatem na rzeczoną konwencję powoływać do celów wykładni tej dyrektywy (wyrok z dnia 11 września 2019 r., Nobel Plastiques Ibérica, C-397/18, EU:C:2019:703, pkt 39, 40 i przytoczone tam orzecznictwo) w zakresie, w jakim konwencja ta, a w szczególności jej art. 19, zawiera konkretne wymogi mające na celu umożliwienie osobom z niepełnosprawnością korzystania w życiu z takiej samej samodzielności i takiej samej wolności wyboru jak w przypadku innych osób.
- 41 Po trzecie, poszanowanie wspomnianego prawa do samodzielności i wolności wyboru pozwala zdaniem sądu na zagwarantowanie godności człowieka w rozumieniu art. 1 karty oraz § 1 GG, z uwzględnieniem faktu, że asystencja osobista dotyczy wszystkich dziedzin życia oraz że tym samym osoba świadcząca usługę asystencji ingeruje nieuchronnie i głęboko w sferę prywatną i intymną osoby korzystającej z takiej usługi. W związku z tym życzenia określonej osoby z niepełnosprawnością korzystającej z usług asystencji osobistej powinny być respektowane, o ile życzenia te są, w danej sytuacji, racjonalne.
- 42 Po czwarte, jeśli chodzi o przepisy prawa Unii mogące uzasadnić bezpośrednią dyskryminację ze względu na wiek w okolicznościach takich jak te będące przedmiotem postępowania głównego, sąd odsyłający dąży, z jednej strony, do ustalenia, czy możliwe jest, że jeden z powodów wspomnianych w art. 2 ust. 5 dyrektywy 2000/78, takich jak ochrona praw i wolności innych osób, można uznać za mogący uzasadnić taką dyskryminację, podkreślając jednocześnie, że jego zdaniem wiele elementów przemawia za tym, że takie prawo do wolnego wyboru powinno przysługiwać osobom z niepełnosprawnością w odniesieniu do asystencji osobistej.
- 43 Z drugiej strony sąd ten nie wyklucza, że taką dyskryminację można uzasadnić na podstawie art. 4 ust. 1 tej dyrektywy. W związku z powyższym sąd zastanawia się zatem między innymi, czy wyrażone przez osobę z niepełnosprawnością w ramach jej prawa do samostanowienia życzenie,

aby osoba świadcząca usługę asystencji osobistej należała do określonej grupy wiekowej, stanowi „cechę”, a ponadto czy preferencje dotyczące takiej grupy wiekowej mogą stanowić „istotny i determinujący wymóg zawodowy” w rozumieniu tego przepisu.

- 44 Ponadto powstaje pytanie, czy fakt, że ustawodawca krajowy dąży do realizacji celu wzmocnienia autonomii osobistej osób z niepełnosprawnością w ich życiu codziennym i ich motywacji do uczestnictwa w życiu społecznym za pomocą prawa do wyrażania uzasadnionych życzeń i do wolności wyboru wspomnianych osób, realizowanego przy świadczeniu usług asystencji osobistej, może stanowić „uzasadniony cel” w rozumieniu art. 6 ust. 1 dyrektywy 2000/78.
- 45 Wreszcie sąd odsyłający zastanawia się, czy art. 7 tej dyrektywy, mający na celu zapewnienie całkowitej równości w życiu zawodowym, ma znaczenie dla uzasadnienia dyskryminacji ze względu na wiek w sytuacji takiej jak ta będąca przedmiotem postępowania głównego.
- 46 W tych okolicznościach Bundesarbeitsgericht (federalny sąd pracy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 4 ust. 1, art. 6 ust. 1, art. 7 lub art. 2 ust. 5 dyrektywy 2000/78 – w świetle przepisów [karty] i w świetle art. 19 [konwencji ONZ] – można interpretować w ten sposób, że w sytuacji takiej jak zaistniała w postępowaniu głównym bezpośrednia dyskryminacja ze względu na wiek może być uzasadniona?”.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

- 47 Poprzez swoje pytanie sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 2 ust. 5, art. 4 ust. 1, art. 6 ust. 1 lub art. 7 dyrektywy 2000/78 w świetle przepisów karty oraz art. 19 konwencji ONZ należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, aby na podstawie ustawodawstwa krajowego przewidującego uwzględnianie indywidualnych życzeń osób uprawnionych ze względu na ich niepełnosprawność do korzystania z usług asystencji osobistej zatrudnienie osoby świadczącej usługę asystencji osobistej było uzależnione od jej wieku.
- 48 Na wstępie należy stwierdzić, po pierwsze, że sytuacja, której dotyczy spór w postępowaniu głównym, jest objęta zakresem stosowania dyrektywy 2000/78, jako że procedura zatrudnienia osoby świadczącej usługę asystencji osobistej, w ramach której wymaga się, aby kandydaci byli osobami w wieku „najlepiej pomiędzy 18. a 30. rokiem życia”, dotyczy „warunków dostępu do zatrudnienia [...], w tym kryteriów selekcji i warunków rekrutacji” w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy.
- 49 Po drugie, wydaje się oczywiste, że odpowiedź odmowna, którą otrzymała J.M.P. od AP Assistenzprofis po zgłoszeniu swojej kandydatury, została udzielona ze względu na jej wiek, a zatem stanowi „bezpośrednią dyskryminację” ze względu na wiek w rozumieniu art. 2 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2000/78.
- 50 W tych okolicznościach należy zbadać, czy takie odmienne traktowanie ze względu na wiek można uzasadnić w świetle dyrektywy 2000/78.
- 51 Jeżeli chodzi o art. 2 ust. 5 tej dyrektywy, od którego powinno się rozpocząć badanie, to należy podkreślić, że zgodnie z tym przepisem wspomniana dyrektywa nie narusza środków przewidzianych w ustawodawstwie krajowym, które w społeczeństwie demokratycznym są

niezbędne w celu zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, utrzymania porządku i zapobiegania działaniom podlegającym sankcjom karnym, ochrony zdrowia oraz ochrony praw i wolności innych osób.

- 52 Z orzecznictwa Trybunału wynika, że poprzez przyjęcie tego przepisu prawodawca Unii zamierzał zapobiegać, w dziedzinie zatrudnienia i pracy, konfliktom między z jednej strony zasadą równego traktowania a z drugiej strony koniecznością zapewnienia porządku, bezpieczeństwa i zdrowia publicznego, zapobiegania działaniom podlegającym sankcjom karnym oraz ochrony praw i wolności indywidualnych niezbędnych do funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa i takie konflikty rozstrzygać. Postanowił on w ten sposób, że w niektórych przypadkach wymienionych w art. 2 ust. 5 dyrektywy 2000/78 zasady ustanowione przez tę dyrektywę nie mają zastosowania do środków powodujących odmienne traktowanie ze względu na jeden z powodów wymienionych w art. 1 tej dyrektywy, pod warunkiem jednak, że środki te są niezbędne do osiągnięcia wymienionych celów [wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., TP (Montażysta obrazu i dźwięku pracujący dla telewizji publicznej), C-356/21, EU:C:2023:9, pkt 70 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 53 Omawiany art. 2 ust. 5, jako że wprowadza odstępstwo od zakazu dyskryminacji, należy interpretować ściśle [wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., TP (Montażysta obrazu i dźwięku pracujący dla telewizji publicznej), C-356/21, EU:C:2023:9, pkt 71 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 54 W niniejszej sprawie należy zbadać, po pierwsze, czy odmienne traktowanie będące przedmiotem postępowania głównego wynika z zastosowania środka przewidzianego w ustawodawstwie krajowym zgodnie ze wspomnianym art. 2 ust. 5.
- 55 W tym względzie z akt sprawy przedstawionych Trybunałowi wynika, że przepisy krajowe będące przedmiotem postępowania głównego, a mianowicie § 8 ust. 1 SGB IX w związku z § 33 SGB I, przewidują, że przy podejmowaniu decyzji dotyczącej świadczenia usług asystencji osobistej i podczas wykonywania tych usług w celu zachęcenia osoby z niepełnosprawnością do uczestnictwa w życiu społecznym należy spełnić uzasadnione życzenia osób korzystających z tego świadczenia w zakresie, w jakim są one racjonalne, biorąc pod uwagę sytuację osobistą, wiek, płeć, sytuację rodzinną oraz potrzeby religijne i światopoglądowe wspomnianych osób.
- 56 Wydaje się więc oczywiste, że przepisy te zezwalają, a nawet zobowiązują podmioty świadczące usługi asystencji osobistej, w sposób wystarczająco precyzyjny, do poszanowania, na etapie opracowywania usługi asystencji osobistej, która ma być świadczona określonym osobom z niepełnosprawnością, indywidualnych życzeń tych osób, w tym – w stosownym wypadku – życzeń dotyczących wieku osoby świadczącej tę usługę, i do podejmowania indywidualnych środków wdrażających wspomniane przepisy w sposób uwzględniający te życzenia, w tym życzenie dotyczące uzależnienia zatrudnienia takiej osoby od jej wieku. W tych okolicznościach i z zastrzeżeniem ewentualnej weryfikacji, której dokonanie należałoby do sądu odsyłającego, odmienne traktowanie ze względu na wiek będące przedmiotem postępowania głównego wynika z zastosowania środka przewidzianego przepisami krajowymi w rozumieniu art. 2 ust. 5 dyrektywy 2000/78.
- 57 Po drugie, należy zbadać, czy wspomniany środek dąży do realizacji jednego z celów określonych w omawianym art. 2 ust. 5, a w szczególności celu „ochrony praw i wolności innych osób”.

- 58 W tym względzie, jak wynika z postanowienia odsyłającego, przepisy, na podstawie których przyjęto ten środek, dążą do realizacji celu, jakim jest ochrona samostanowienia osób z niepełnosprawnością, przyznając im prawo do wyrażania życzeń i do wolności wyboru przy podejmowaniu decyzji dotyczących świadczenia usług asystencji osobistej i podczas wykonywania tych usług, ponieważ dotyczą one wszystkich dziedzin życia i ingerują głęboko w sferę prywatną i intymną osób, którym są świadczone. Wspomniane przepisy mają także na celu zapewnienie osobom z niepełnosprawnością prawa do organizowania sobie warunków życia w sposób możliwie jak najbardziej samodzielny i niezależny.
- 59 Jak zaś zauważył rzecznik generalny w pkt 63 opinii, cel ten objęty jest zakresem art. 2 ust. 5 dyrektywy 2000/78, ponieważ dąży on do ochrony prawa do samostanowienia osób z niepełnosprawnością, zgodnie z którym muszą mieć one możliwość wyboru, w jakich warunkach, gdzie i z kim mieszkają.
- 60 Prawo takie siłą rzeczy zakłada możliwość stworzenia koncepcji usługi asystencji osobistej, która będzie im świadczona, w tym określenia kryteriów wyboru osoby odpowiedzialnej za świadczenie takiej usługi i aktywnego uczestniczenia w procesie rekrutacji tej osoby.
- 61 W tym względzie należy podkreślić, po pierwsze, że prawo do wyrażania życzeń i do wolności wyboru, o którym mowa w pkt 58 niniejszego wyroku, konkretyzuje prawo osób z niepełnosprawnością do korzystania ze środków mających zapewnić ich samodzielność, integrację społeczną i zawodową oraz ich udział w życiu społeczności, które jest jednym z praw uznanych przez prawo Unii zgodnie z art. 26 karty.
- 62 Po drugie, poszanowanie samostanowienia osób z niepełnosprawnością jest również celem zapisanym w art. 19 konwencji ONZ, której przepisy można przywołać do celów wykładni przepisów dyrektywy 2000/78, w tym art. 2 ust. 5 tej dyrektywy. Wykładni tej dyrektywy należy bowiem dokonywać w miarę możliwości w sposób zgodny z tą konwencją (zob. podobnie wyrok z dnia 11 września 2019 r., Nobel Plastiques Ibérica, C-397/18, EU:C:2019:703, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 63 Po trzecie, należy zbadać, czy odmienne traktowanie ze względu na wiek, takie jak to będące przedmiotem postępowania głównego, wynika z zastosowania środka niezbędnego do ochrony praw i wolności innych osób w rozumieniu art. 2 ust. 5 tej dyrektywy, a w szczególności do ochrony prawa do samostanowienia zainteresowanej osoby z niepełnosprawnością podczas świadczenia na jej rzecz usługi asystencji osobistej.
- 64 W niniejszej sprawie wydaje się oczywiste, że wskazanie w kwestionowanej ofercie zatrudnienia preferencji dotyczących przedziału wiekowego między 18. a 30. rokiem życia wynika z indywidualnej potrzeby A. do skorzystania z usługi asystencji osobistej polegającej na towarzyszeniu jej we wszystkich aspektach codziennego życia społecznego, jakie mogą dotyczyć 28-letniej studentki, przy czym taka asystencja, w świetle ogólnych zadań dotyczących nie tylko organizacji jej życia codziennego, w tym planowania potrzeb ściśle osobistych, ale także organizacji jej życia społecznego i kulturalnego, dotyczy także jej sfery prywatnej i intymnej. Z akt sprawy przedłożonych Trybunałowi wynika, że wspomniane preferencje co do określonego przedziału wiekowego wynikały w szczególności z potrzeby, by osoba świadcząca usługę asystencji mogła z łatwością zintegrować się ze środowiskiem osobistym, społecznym i uniwersyteckim A.

- 65 Tym samym, w sytuacji takiej jak ta będąca przedmiotem postępowania głównego, uwzględnienie preferencji co do określonego przedziału wiekowego wyrażonych przez osobę z niepełnosprawnością korzystającą z usługi asystencji osobistej może wspierać poszanowanie prawa do samostanowienia tej osoby podczas świadczenia jej wspomnianej usługi w tym sensie, że racjonalne wydaje się oczekiwanie, że osoba należąca do tej samej grupy wiekowej co dana osoba z niepełnosprawnością łatwiej zintegruje się z jej środowiskiem osobistym, społecznym i uniwersyteckim.
- 66 Wobec powyższego, z zastrzeżeniem dokonania przez sąd odsyłający weryfikacji w świetle wszystkich okoliczności sprawy, której dotyczy postępowanie główne, wydaje się oczywiste, że odmienne traktowanie ze względu na wiek, takie jak to będące przedmiotem postępowania głównego, wynika z zastosowania środka niezbędnego do ochrony praw i wolności innych osób w rozumieniu art. 2 ust. 5 dyrektywy 2000/78.
- 67 Tym samym, skoro odmienne traktowanie ze względu na wiek można uzasadnić w świetle tegoż art. 2 ust. 5, z zastrzeżeniem, że to odmienne traktowanie wynika z zastosowania środka niezbędnego do ochrony praw i wolności innych osób w rozumieniu tego przepisu, nie ma potrzeby badania, czy można je również uzasadnić na podstawie art. 4 ust. 1, art. 6 ust. 1 lub art. 7 dyrektywy 2000/78.
- 68 W świetle wszystkich powyższych rozważań na zadane pytanie należy odpowiedzieć, że art. 2 ust. 5 dyrektywy 2000/78 w świetle art. 26 karty oraz art. 19 konwencji ONZ należy interpretować w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie temu, aby na podstawie ustawodawstwa krajowego przewidującego uwzględnianie indywidualnych życzeń osób uprawnionych ze względu na ich niepełnosprawność do korzystania z usług asystencji osobistej zatrudnienie osoby świadczącej usługę asystencji osobistej było uzależnione od jej wieku, jeżeli środek taki jest niezbędny do ochrony praw i wolności innych osób.

W przedmiocie kosztów

- 69 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 2 ust. 5 dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy w świetle art. 26 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej oraz art. 19 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych, zatwierdzonej w imieniu Unii Europejskiej decyzją Rady 2010/48/WE z dnia 26 listopada 2009 r.,

należy interpretować w ten sposób, że

nie stoi on na przeszkodzie temu, aby na podstawie ustawodawstwa krajowego przewidującego uwzględnianie indywidualnych życzeń osób uprawnionych ze względu na ich niepełnosprawność do korzystania z usług asystencji osobistej zatrudnienie osoby

świadczącej usługę asystencji osobistej było uzależnione od jej wieku, jeżeli środek taki jest niezbędny do ochrony praw i wolności innych osób.

Podpisy